

The capture of Horodyszczce (3rd July 1919)

Rafał Michliński

Institute of National Remembrance,
Poland

ABSTRACT

The initial period of the Polish-Bolshevik war was characterised by offensive actions. In March 1919, relatively weak Polish forces captured Pinsk. In April the Polish Army High Command began offensive actions on a larger scale. General Antoni Listowski's Group, operating in Polesie, was assigned the task of capturing Łuniniec – an important railroad junction. Taking control of the city proceeded in several phases. One of them was the capture of Horodyszczce. On the 3rd of July 1919, the joint operation of the 34th Infantry Regiment and the Pinsk Flotilla led to the landing and capturing the village. By capturing Horodyszczce, the Polish Army gained an open road to Łuniniec. Horodyszczce was a baptism of fire for the Pinsk Flotilla. To commemorate the battle, the 3rd of July was established as the Pinsk Flotilla Day.

KEYWORDS

regiment, battalion, company (military company), flag (war flag), sappers, grave, monument, plaque, identification, commemoration, Pinsk Flotilla, Łuniniec, Horodyszczce

Zdobycie Horodyszcz 3 lipca 1919 roku

Rafał Michliński

Instytut Pamięci Narodowej, Polska

STRESZCZENIE

Początkowy okres wojny polsko-bolszewickiej charakteryzowały działania zaczepne. W marcu 1919 roku stosunkowo słabe siły polskie opanowały Pińsk. Od kwietnia Naczelne Dowództwo WP rozpoczęło działania ofensywne na większą skalę. Operująca na Polesiu Grupa generała Antoniego Listowskiego otrzymała zadanie zdobycia Łuninca – ważnego węzła kolejowego. Opanowanie miasta przebiegało w kilku fazach. Jedną z nich było zdobycie Horodyszcz. 3 lipca 1919 roku wspólne działania 34 Pułku Piechoty i Flotylli Pińskiej doprowadziły do wysadzenia desantu i zdobycia wsi. Dzięki opanowaniu Horodyszcz wojsko polskie miało otwartą drogę na Łuniniec. Horodyszcz było chrztem bojowym Flotylli Pińskiej. Na pamiątkę bitwy dzień 3 lipca ustanowiono świętem Flotylli Pińskiej.

SŁOWA KLUCZOWE

pułk, batalion, kompania, sztandar, saperzy, mogiła, pomnik, tablica, identyfikacja, upamiętnienie, Flotylla Pińska, Łuniniec, Horodyszcz

Wynik wojny polsko-bolszewickiej, rozpoczętej zaledwie kilka miesięcy po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, ostatecznie zdecydował o istnieniu i kształcie państwa polskiego¹. Początkowe działania na froncie wschodnim, toczone przy jednoczesnym wycofywaniu się wojsk niemieckiego Ober-Ostu, miały charakter zaczepny. Dążenia Włodzimierza Lenina do opanowania obszarów znajdujących

¹ Zob.: J. Borzęcki, *Kiedy zaczęła się wojna polsko-sowiecka z lat 1919-1920? Rozważania z punktu widzenia polityczno-militarnego*, „Dzieje Najnowsze” 2013, nr 3, s. 25-37. Warto również dodać, że w swojej pracy prof. A. Chwalba jako początek wojny wskazuje datę 5 stycznia 1919 r. – moment walk wileńskich oddziałów samoobrony gen. W. Wejtki z bolszewicką II Brygadą Strzelców Dywizji Pskowskiej. Zob.: A. Chwalba, *Przebrane zwycięstwo. Wojna polsko-bolszewicka*, Wołowiec 2020, s. 96.

się przy linii kolejowej Białystok–Czeremcha–Brześć nad Bugiem–Kowel w celu utworzenia bolszewickiego organizmu państwowego zbiegły się w czasie z powstawaniem polskich oddziałów samoobrony. Tereny kresowe, dotychczas zajmowane przez Niemców, stały się najważniejszym obszarem zainteresowania zarówno dla strony polskiej, jak i bolszewickiej Rosji. Potwierdzeniem tego było utworzenie 1 Dywizji Litewsko-Białoruskiej pod dowództwem gen. Wacława Iwaszkiewicza-Rudoszańskiego, operującej i zmierzającej w tym kierunku. Powstała około 150-kilometrowa linia frontu sięgała od Prypeci na południu po Skidel koło Grodna. Oddziały polskie dowodzone przez gen. Wacława Iwaszkiewicza-Rudoszańskiego na północy i gen. Antoniego Listowskiego na południu utrzymały się na swoich pozycjach do końca lutego 1919 roku. Z końcem kwietnia Naczelne Dowództwo WP zdecydowało się przeprowadzić szerzej zakrojone operacje – działania na kierunku litewsko-białoruskim zaplanowane były z myślą o zdobyciu Wilna, a następnie ziem na wschód, po Mińsk włącznie. Kluczowym elementem opanowania terenów Polesia było zajęcie Łunińca – ważnego węzła kolejowego krzyżującego linie kolejowe wschód–zachód i północ–południe. Opanowanie Łunińca poprzedziło zdobycie Horodyszcz – wówczas po raz pierwszy w działaniach bojowych wzięła udział Flotylla Pińska.

W celu obrony Podlasia przed możliwymi atakami kierowanymi ze wschodu na Brześć Litewski Naczelne Dowództwo WP utworzyło Grupę gen. A. Listowskiego. Generał Listowski podjął się obrony rzeki Bug na odcinku pomiędzy liniami Mosty–Piszczce k. Włodawy–Szpaki oraz Niemirów–Wołczyn, a także terenów na północ od Białej Podlaskiej². W drugiej połowie lutego 1919 roku stosunkowo słabo uzbrojone polskie oddziały wchodziły w styczność ze strażami przednimi wojsk sowieckich, operującymi z kierunków: Pińsk, Baranowicze i Lida. Kierując się względami taktycznymi, dowódcy grup operacyjnych wysunęli propozycję prowadzenia działań zaczepnych w kierunku wschodnim. Generał W. Iwaszkiewicz-Rudoszański pragnął przesunąć się na linię rzeki Szczara, gen. A. Listowski uważał natomiast, że należyte zabezpieczenie Brześcia da się zapewnić jedynie przez wyrzucenie Sowietów z trójkąta pomiędzy rzekami Jasiołda i Pina oraz zamknięcie korytarza wypadowego przez opanowanie tzw. Półwyspu Pińskiego³. Naczelne Dowództwo, zaaprobowawszy tendencje zaczepne na wschodzie, w rozkazie z 19 marca 1919 roku wyraziło, w jaki sposób należy prowadzić działania na osiągniętej linii frontu: *Przed każdą przyszłą akcją, należy brać pod uwagę, że zasadniczą linią obronną frontu litewsko-białoruskiego jest linia Niemna–Szczary–kanału Ogińskiego–Jasiołdy–Pińska, że ofensywa obronna dążyć powinna do niedopuszczania koncentracji nieprzyjacielskich na linii Lida–Baranowicze–Łuniniec, że jednak utrzymanie tych punktów na stałe jest ze względu na słabość sił grup niewykonalne. Koncentracje nieprzyjacielskie dadzą się również utrudnić przez*

² Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (dalej: CAW) CAW I.312.30.2: Rozkazy-dublety, Rozkaz Naczelnego Dowództwa WP Nr. 107/I.OP. do Generała Listowskiego z dn. 5 I 1919 r., karty niepaginowane.

³ A. Przybylski, *Działania wstępne w wojnie polsko-rosyjskiej 1918-1920*, Warszawa 1928, s. 24.

zniszczenie linii kolejowych, wiodących z północy w kierunku południa, przez czasowe uszkodzenie linii kolejowych, prowadzących w kierunku północno-wschodnim⁴.

Flotylla Pińska powstała przy Grupie Poleskiej gen. A. Listowskiego w kwietniu 1919 roku. Wówczas do dowódcy zgłosił się były oficer rosyjskiej marynarki wojennej, por. mar. Jan Giedroyc⁵ z propozycją utworzenia flotylli rzecznej na poleskich rzekach. Generał A. Listowski zgodził się na to i 19 kwietnia 1919 roku przyjął J. Giedroycia do służby czynnej. Powierzył mu zadanie zorganizowania Flotylli Pińskiej i objęcie nad nią dowództwa. Flotylla Pińska początkowo składała się z trzech poniemieckich łodzi, które otrzymały nazwy: „Lisowczyk”, „Lech” i „Lizdejko”. Łodzie zostały w krótkim czasie wyremontowane i uzbrojone – już 22 maja zaczęła funkcjonować stała komunikacja wodna pomiędzy Lemieszewiczami a Pińskiem⁶. Początkowo flotylla służyła do patrolowania dróg oraz do celów transportowych. Wodnymi szlakami dostarczane były m.in. żywność, amunicja i rozkazy dla walczących na lądzie oddziałów. W trakcie patroli flotylla wchodziła w styczność z nieprzyjacielem. Jednak ze względu na zbyt słabe siły bojowe akcje ograniczały się do krótkich starć i wycofywania z zasięgu ognia artyleryjskiego nieprzyjaciela⁷. Wykorzystywanie flotylli do celów pomocniczych wywoływało niezadowolenie wśród marynarzy. Propozycje składane dowódcy Grupy, by używać łodzi do akcji bojowych, nie znajdowały aprobaty. Generał A. Listowski na wszelkie propozycje wykorzystania flotylli w walce miał odpowiedź: *Podziurawią wam te duszegubki. Nic nie zrobicie i potopicie się – to nie ma sensu*⁸.

Wraz z upływem czasu oraz wiosennymi roztopami rozpoczęły się regularne walki, a na rzekach pojawiły się sowieckie łodzie. Jeszcze w kwietniu 1919 roku Sowieci próbowali ostrzeliwać most na Jasiołdzie oraz sforsować go przy pomocy pociągów pancernych⁹. W maju 1919 roku 1 Batalion 22 Pułku Piechoty po szeregu drobnych starć z 64 Pułkiem Strzelców Sowieckich i Flotyllą Dnieprzańską zatrzymał

⁴ A. Przybylski, *Działania wstępne ...*, op. cit., s. 27.

⁵ Jan Bronisław Giedroyc (2 I 1894-26 XII 1968). Kapitan Polskiej Marynarki Wojennej. Ukończył 7 klas szkoły handlowej w Petersburgu w 1914 r. i wstąpił do szkoły Marynarki Wojennej. W Rosyjskiej Flocie Bałtyckiej pływał na trawlerach bazujących w Helsinkach. Od 1919 r. w Polskiej Marynarce Wojennej. Pierwszy dowódca Flotylli Pińskiej – od kwietnia 1919 r. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, walczył na Pinie i Prypeci. Ranny w bitwie pod Łomaczami (13 IV 1919 r.). Przeszedł do rezerwy w 1921 r. i rozpoczął pracę w Izbie Skarbowej w Wilnie. W latach 1924-1931 służył ponownie w PMW na stanowisku dowódcy torpedowców. W sierpniu 1931 r. został przeniesiony w stan spoczynku w stopniu kapitana i rozpoczął pracę w Lidze Morskiej i Kolonialnej w Wilnie. W latach 1939-1945 przebywał w rodzinnym majątku rolnym na Wileńszczyźnie. Od 1945 r. pracował m.in. jako starszy oficer portu w Kapitanacie Portu w Gdyni oraz był p.o. naczelnika Wydziału Portów w Gdańskim Urzędzie Morskim. Zmarł bezpotomnie w Gdyni w 1968 r.

⁶ J. Bartlewicz, *Flotylla Pińska i jej udział w wojnie polsko-sowieckiej 1918-1920*, Oświęcim 2013, s. 14.

⁷ Do lipca 1919 r. Flotylla Pińska wzięła udział w potyczkach m.in. przy Mostach Wolańskich na Prypeci oraz w rejonie miejscowości Stare Konie na rzece Strumień. Zob.: S. Wieczorkiewicz, *Na święto 20-lecia Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1939, nr 27, s. 867.

⁸ K. Taube, *Figle diablika błot pińskich. Ze wspomnień marynarza*, Warszawa 1937, s. 5.

⁹ CAW I. 312.30.4: Dowództwo Grupy Poleskiej (gen. A. Listowskiego): Meldunek sytuacyjny Nr 1477, brak paginacji.

się na linii Kaczanowicze–Golce–Walwicze–Łopatyn¹⁰. Wobec uaktywnienia się nieprzyjacielskiej flotyli na południowym odcinku Frontu Poleskiego, Flotyli Pińskiej zostało przydzielone nowe zadanie – działania zwiadowcze. Pod koniec maja 1919 roku w komunikatach prasowych Sztabu Generalnego WP zaczęły pojawiać się informacje na temat sytuacji na Froncie Poleskim – wzmożonej aktywności oraz działalności bojowej i wywiadowczej Sowietów w rejonie Pińska¹¹. Nasiloną aktywność nieprzyjaciela poniekąd wymusiła nowe zadania dla Flotyli Pińskiej.

1 lipca wojska Frontu Litewsko-Białoruskiego rozpoczęły działania ofensywne w celu zajęcia Mińska oraz oparcia frontu o linię rzek Dźwiny i Berezyny. Wobec tego Grupa gen. Listowskiego otrzymała zadanie zdobycia Łunińca¹². 2 lipca dowódca Flotyli Pińskiej por. mar. Jan Giedroyc dostał rozkaz wysadzenia desantu i zajęcia wsi Horodyszcz. Miejscowość była położona nad tzw. Jeziorem Horodyskim – rozlewiskiem rzeki Jasiołdy¹³, na trasie kolejowej Pińsk–Łuniniec. W Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich na temat Horodyszcz napisano: *Horodyszcz – wieś, powiat piński, 1 okręg policji, mieszkańców 130, nad jeziorem i rzeką Jasiołdą, o 2 mile od Pińska. Na miejscu znacznie nad poziom wód wzniesionem w pięknym położeniu, wznoszą się mury wspaniałego kościoła i klasztoru [...]. Jedyna to obecnie wieś katolicka w powiecie pińskim[...]*¹⁴. W polskich zamiarach zdobycie Horodyszcz dawało możliwość otwarcia drogi do Łunińca – kluczowego węzła kolejowego na Polesiu, i zabezpieczenia prawego skrzydła nacierającego Frontu Litewsko-Białoruskiego¹⁵. Była to czwarta próba zdobycia Łunińca przez stronę polską. Poprzednie wysiłki kończyły się niepowodzeniami okupionymi stratami w ludziach¹⁶. Zadaniem desantu było uderzyć na tyły oddziałów sowieckich broniących mostu na Jasiołdzie¹⁷.

Grupa motorówek miała energicznym działaniem odwrócić uwagę sowieckiego dowództwa od marszu głównej siły na Łuniniec¹⁸. Wzdłuż toru kolejowego posuwała się piechota, wspomagana przez ciężką artylerię i dwa pociągi pancerne.

¹⁰ B. Kowalczewski, *Zarys historii wojennej 22-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1930, s. 14.

¹¹ S. Pomarański, *Pierwsza wojna polska (1918-1920)*, Warszawa 1920, s. 115-119. O trudnej sytuacji na pododcinkach Frontu Poleskiego wspominał gen. Listowski w telegramie z 29 V 1919 r. do ppłk. Stachiewicza. Opisał długotrwałe ataki sowieckich pancerników i artylerii na polskie pozycje. Zob.: CAW I.312.30.6: Grupa Poleska, telegram gen. Listowskiego do ppłk. Stachiewicza z dn. 29 V 1919, 2062/13, k. 1.

¹² J. Wroczyński, *Zarys historii wojennej 34-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1929, s. 12.

¹³ Jasiołda – lewobrzeżny, największy dopływ rzeki Prypeć. Długość Jasiołdy wynosi ok. 240 km.

¹⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 3, red. F. Sulimski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1882, s. 114.

¹⁵ J. Wroczyński, *Zarys historii wojennej...*, op. cit., s. 12.

¹⁶ Łącznie w wyniku przeprowadzonych ataków na Łuniniec wiosną i latem 1919 r. zginęło dziewięciu żołnierzy: ppor. S. Bilger, por. W. Frączak, szer. W. Hoffman, szwol. nieznan z imienia Kołodziejczyk, szer. A. Kowałko, kpr. W. Radzicki, szwol. S. Szyller, szwol. K. Domagalski oraz szwol. M. Dragowski. Zob.: *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920*, Warszawa 1934.

¹⁷ J. Bartlewicz, *Flotyli Pińska...*, op. cit., s. 20.

¹⁸ J. Odziemkowski, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004, s. 150.

Il. 1. Marynarze Flotylli Pińskiej na jeziorze Horodyskim, w tle widoczna wieś i kościół, okres międzywojenny. Na dziobie łodzi siedzi st. mar. Edward Twers

Źródło: Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni

Według meldunków wywiadowczych Horodyszczka było obsadzone przez jedną kompanię 64 Pułku Sowieckiej Piechoty posiadającej kilka karabinów maszynowych¹⁹. Dodatkowe utrudnienie dla przeprowadzenia ataku stanowił dość nietypowy teren, na którym miał zostać wysadzony desant. Charakterystyczną cechą poleskich rzek były najczęściej niskie i grząskie brzegi (rzadko wyniosłe i suche), częstokroć nieukształtowane i niestałe. Podłoże dna rzek stanowił czysty i twardy, niekiedy ruchomy piasek²⁰. W przypadku Horodyszczka było inaczej – wsi broniły od strony jeziora wysoki urwisty brzeg, a od strony rzeki bagniste odrutowane wybrzeże, stanowiące rosyjską pozycję obronną z czasów pierwszej wojny światowej²¹. Ukształtowanie terenu i brzegów rzeki Jasioldy pod Horodyszczem sprzyjały Sowiecom. Bagnista okolica krępowała ruchy wojsk, związując je nierozzerwalnie z istniejącymi szlakami komunikacyjnymi, nie pozwalając także na stosowanie szerzej zaplanowanych manewrów²². Wieczorem 2 lipca 1919 roku trzy motorówki Flotylli Pińskiej wyruszyły do wsi Wysokie, położonej około pięciu kilometrów na północny wschód od Pińska. Tam nawiązano łączność z Grupą płk. Władysława Grabowskiego, dowódcy 22 Pułku Piechoty – działającą wzdłuż toru kolejowego w kierunku dworca Zajezerze (Zaosierje). We wsi został załadowany desant składający się z jednego plutonu 34 Pułku Piechoty

¹⁹ J. Odziemkowski, *leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004, s. 150.

²⁰ J. Niezbrzycki, *Polesie. Opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*, Warszawa 1930, s. 59.

²¹ J. Bartlewicz, *Flotylla Pińska...*, op. cit., s. 20.

²² W. Sikorski, *Polesie jako węzeł strategiczny naszego frontu wschodniego*, Warszawa 1924, s. 18.

pod dowództwem chorążego Baja. Moment załadowania desantu na motorówkę tak zapamiętał jeden z uczestników walk na Polesiu por. mar. Karol Taube: *Wieczorem 2 lipca zahuczwały silniki, a po chwili trzy łodzie szybko rozcinają złocisto-purpurową taflę rzeki. Po jakimś kwadransie skręciły ze swego starego szlaku na Strumieniu i Piną skierowały się ku wsi Wysokie, gdzie miały zabrać pluton 34 p.p. Oto już przed nami jaskrawo-zielona cerkiewka. Jesteśmy na miejscu. Żołnierze czekają na nas na brzegu rzeki. [...] jakoś się zmieścili. Było trochę z początku śmiechu, bo to nie jeden z nich pierwszy raz znalazł się na łodzi motorowej. Najwięcej przeto interesowało ich koło ratunkowe*²³.

Nocą motorówki rzuciły cumy i po cichu odbiły od brzegu. Flotylla przystanęła w odległości około jednego, dwóch kilometrów od ujścia Piny do Jasiołdy. O świcie rozpoczął się atak artylerii na Zajezierze, a motorówki ruszyły ku Jasiołdzie. Na czele szła najmniejsza motorówka – Nr VI – pod dowództwem sierż. mar. Romualda Kossowskiego, uzbrojona w jeden karabin maszynowy. Jej zadaniem było ujawnienie pozycji zajmowanych przez bolszewików i stanowisk karabinów maszynowych. W odległości około 100 metrów od motorówki Nr VI podążała łódź Nr IV pod dowództwem por. mar. Karola Taubego, uzbrojona w dwa karabiny maszynowe. Zadaniem tejże było wysadzenie desantu znajdującego się na jej pokładzie. Szyk bojowy zamykała motorówka Nr III dowodzona przez por. mar. Jana Giedroycia, uzbrojona w jeden karabin maszynowy oraz 37 mm działo. Jej zadaniem było prowadzenie osłony artyleryjskiej²⁴. W oparach mgły flotylla przeszła z koryta starej Piny na Jasiołdę i posuwała się w szyku torowym wzdłuż lewego brzegu rzeki. Moment bezpośrednio poprzedzający atak tak wspominał por. mar. Karol Taube: *Huk postawił nas na nogi... Świtło. Rzekę otulały gęste opary. Ogniste fontanny rozrywających się pocisków co pewien czas wytryskiwały na tle ciemnych zarośli półwyspu. „Gdy tylko przestaną ostrzeliwać Horodyszczę, rozpoczniemy działanie” – odezwał się dowódca flotylli. Naprzód pójdzie szóstka, za nią w odległości 100 metrów czwórka i ostania pójdzie trójka*²⁵. Jasiołda w odległości 300–400 metrów od Horodyszczu rozszerzała się i stawała płytka, wobec czego flotylla została zmuszona do wypłynięcia na środek rzeki. Całkowicie widoczne dla nieprzyjaciela polskie motorówki powoli zbliżały się do celu. Gdy idąca jako pierwsza motorówka Nr VI zbliżyła się na odległość około 200 metrów, od wsi rozpoczął się atak Sowieców. Nieprzyjaciel skierował ze swoich stanowisk ogień karabinów maszynowych w stronę zbliżających się motorówek. W odpowiedzi polska flotylla ostrzelała pozycje sowieckie z karabinów maszynowych i ręcznych, jednocześnie przyspieszyła ku celowi. Zręczne manewrowanie łodziami motorowymi po Jeziorze Horodyskim spowodowało, że nieprzyjaciel nie mógł się w nie wstrzelić. Motorówka Nr VI zaatakowała wieś od strony Jasiołdy, motorówka Nr IV z desantem wpłynęła na jezioro, a motorówka Nr III wspierała działanie łodzi Nr VI. Motorówki – IV i III – szybko manewrując, ostrzelały wieś z karabinów maszynowych. Okopani w pobliżu wejścia do jeziora Sowieci uniemożliwiali motorówce Nr IV zbliżenie się do brzegu

²³ K. Taube, *Figle...*, op. cit., s. 6-7.

²⁴ K. Taube, O. Żukowski, *Zarys historii wojennej flotylli rzecznych*, Warszawa 1931, s. 8.

²⁵ K. Taube, *Figle...*, op. cit., s. 8-9.

i wysadzenie desantu na brzeg jeziora w okolicy lasu²⁶. Dodatkową trudność stanowiło płytkie dno jeziora. Aby uniknąć wejścia na mieliznę, motorówka Nr IV zmuszona była zmienić tor poruszania się po wodzie. Wobec tego dowodzona przez por. mar. Karola Taubego motorówka ponownie szybko odpłynęła na środek jeziora, skierowała się na północ, a następnie gwałtownie zawróciła i ruszyła całą mocą pod wysoki brzeg, gdzie stał kościół. Manewrem tym motorówka zamierzała flankować od strony północnej nieprzyjacielskie okopy znajdujące się przy wejściu do jeziora. Strzelając równocześnie z dwóch karabinów maszynowych, motorówka prowadzona przez kaprała Nietrebę zbliżyła się ku brzegowi. Bolszewicy zostali zaskoczeni. Ogień ich stale słabł, stawał się coraz bardziej chaotyczny. W tym samym czasie dowodzona przez Jana Giedroycia motorówka Nr III skutecznie ostrzeliwała Horodyszcz z Jasiołdy. Bolszewicy zostali wzięci w ogień krzyżowy. Desant żołnierzy 34 Pułku Piechoty został wysadzony bez przeszkód. Żołnierze pod dowództwem chor. Baja rozpostarli się w tyralierę i po wzgórzu podążyli w kierunku wsi. Motorówka Nr IV wycofała się ku Jasiołdzie, gdzie nadal walczyły łodzie Nr III i Nr VI. W tym samym momencie motorówka Nr VI, chcąc zbliżyć się do brzegu, zaplątała śrubę w druty kolczaste znajdujące się pod wodą. Marynarz Augustyn, widząc grożące łodzi niebezpieczeństwo, pochwycił za karabin i zaczął ostrzeliwać wieś²⁷. Będąc nadal w ruchu dwie pozostałe łodzie zbliżyły się do motorówki Nr VI i zabezpieczyły ją, kierując ogień karabinów maszynowych w kierunku brzegu Horodyszcz. Chorąży Baj dowodzący 1 Batalionem 34 Pułku Piechoty rozpoczął atak. Po chwili strzały we wsi ucichły. Horodyszcz zostało zdobyte. W tym samym czasie Grupa płk. W. Grabowskiego zdobyła most kolejowy na Jasiołdzie i dworzec Zajezerze²⁸. Wspólna akcja marynarzy Flotylli Pińskiej i żołnierzy 34 Pułku Piechoty zakończyła się sukcesem. Skuteczny manewr motorówki dowodzonej przez por. mar. Karola Taubego zaskoczył bolszewików, desant został wysadzony i zdobyto wieś. Do niewoli wzięto m.in. dowódcę kompanii 64 Pułku Strzelców²⁹. Przybyły z odsieczą sowiecki statek pancerny został ostrzelany przez polską obsadę Horodyszcz i zmuszony do odwrotu. W walkach o Horodyszcz 34 Pułk Piechoty poniósł straty w postaci zabitych i rannych, m.in. zginął dowódca 2 Kompanii 1 Batalionu ppor. W. Frątczak³⁰. W swoim *Dzienniku* gen. A. Listowski pod datą 3 lipca 1919 roku zanotował: *Dziś rozpoczynamy ofensywę na (Łobiszyn) Łuninieć. Dzień lipcowy upalny [...] Na odcinku średnim po artyl. [artyleryjskiej – R.M.] walce i przy pomocy pancernika „Mściciel” kompanie 34 pp. zajęły Horodyszcz-Zaosierie. Marynarze w Horodyszcz wzięli 1 of. [oficera-R.M.] i 2 bolszewików i zdobyli 1 K.M. [karabin maszynowy-R.M.]*³¹. Flotylla Pińska nie

²⁶ K. Taube, O. Żukowski, *Zarys...*, op. cit., s. 8.

²⁷ K. Taube, *Jak to było pod Horodyszczem*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 27, s. 626.

²⁸ J. W. Dyskant, *Flotylla Rzeczna Marynarki Wojennej*, Warszawa 1994, s. 77.

²⁹ Według wspomnień K. Taubego sowieckiego komisarza wziął do niewoli mar. Augustyn. Zob.: K. Taube, *Figle...*, op. cit., s. 23-24.

³⁰ J. Wroczyński, *Zarys historii wojennej...*, op. cit., s. 13. Bohaterska śmierć ppor. Frątczaka została wspomniana w komunikacie Sztabu Generalnego WP z 6 lipca 1919 r. Zob.: CAW I. 312.303: Telegram z 5 lipca 1919 r., karty niepaginowane.

³¹ A. Listowski, *Dziennik 1919-1920*, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 11739, s. 20.

poniosła strat w walce. W meldunku sytuacyjnym dowódca Grupy Poleskiej napisał: *Pod Pińskiem, po przygotowaniu ataku przez ciężką artylerię, nasza piechota przy udziale dwóch pociągów pancernych, zajęła placówkę nieprzyjacielską na wschód od stacji Zaosierze. Jednocześnie z tą akcją eskadra łodzi motorowych Flotylli Pińskiej pod dowództwem por. mar. ks. Giedroycia zaatakowała Horodyszczę z południa i wschodu, nie bacząc na silny ogień artylerii i karabinów maszynowych. Dzielni marynarze wysadzili desant i atakiem na bagnety, wspomagani przez działko i karabiny maszynowe z łodzi, zdobyli wieś wykluwając wielu czerwonogwardzistów, resztę biorąc do niewoli, w tym dowódcę kompanii 64. pułku strzelców i zdobywając karabiny maszynowe*³². W rozkazie pochwalnym dowódca Frontu Poleskiego z najwyższym uznaniem wyraził się o uczestniczących w boju, w tym o marynarzach Flotylli Pińskiej pod dowództwem księcia J. Giedroycia, pochwalił ich za inicjatywę i męstwo podczas zdobycia Horodyszcz³³. Żołnierzom 34 Pułku Piechoty przysła z pomocą także ludność okolicznych miejscowości, chcąc oswobodzić się spod bolszewickiego panowania. Mieszkaniec wsi Wysokoje o nazwisku Losicki za dzielne zachowanie podczas akcji bojowej i pomoc udzieloną polskiemu wojsku otrzymał nagrodę finansową w wysokości 300 marek polskich³⁴. Zdobycie Horodyszcz³⁵ otworzyło siłom polskim drogę do Łunińca, który ostatecznie po długich bojach został zdobyty 10 lipca 1919 roku³⁵. W komunikacie Sztabu Generalnego WP z 11 lipca 1919 roku napisano: *Front Poleski: Nieprzyjaciel wyparty z Łunińca cofa się na wschód. W pościgu zdobyto [za – przyp. R.M.] Dawidgródkiem pociąg pancerny. Stacja i miejscowość Łuniniec są silnie zniszczone*³⁶. Po opanowaniu Łunińca dowództwo Frontu Poleskiego oddało pod Zarząd Cywilny wszystkie miejscowości znajdujące się na zachód od rzek Bobryk i Styr, stanowiących rozgraniczenie pomiędzy „dalszym” a „ścisłym” terenem operacyjnym³⁷. W połowie lipca front ustabilizował się na linii rzek Śmierć i Horyń³⁸.

Zdobycie Horodyszcz³⁵ 3 lipca 1919 roku oraz – w jego konsekwencji – opanowanie Łunińca miały istotne znaczenie zarówno dla położenia wojsk polskich na Froncie Poleskim, jak i dla samej Flotylli Pińskiej. Dzięki zdobyciu Łunińca i oparciu linii frontu na linii rzek Śmierć i Horyń siły polskie opanowały Polesie i przebiegające tamtędy linie kolejowe. Możliwe stało się kontynuowanie marszu na wschód. Flotylla Pińska, dzięki swojej determinacji i skutecznie przeprowadzonej akcji bojowej pod Horodyszczem, zyskała uznanie w oczach dowódcy Frontu Poleskiego.

³² J. Bartlewicz, *Flotylla Pińska...*, op. cit., s. 22.

³³ CAW I.312.30.1: Dowództwo Grupy Poleskiej: Ordre de Batallie, rozkazy Dowództw Grup; Rozkaz 153/w Dowództwa Frontu Poleskiego z 16 lipca 1919 r., s. 1.

³⁴ CAW I.313.9.1 : Rozkazy; Rozkaz 145/w, strony niepaginowane.

³⁵ Silne zniszczenie Łunińca zostało podkreślone w meldunku sytuacyjnym złożonym przez gen. S. Hallera w dn. 12 lipca 1919 r. Zob.: CAW I. 312.30.3, Dowództwo Grupy Poleskiej; Komunikat Sztabu Generalnego WP z dnia 12 lipca 1919, karty niepaginowane.

³⁶ CAW. I.312.30.3: Telegram z 12 lipca 1919 r., karty niepaginowane.

³⁷ CAW I. 310.6.1: Dowództwo Frontu Poleskiego: rozkaz Dowództwa Frontu Poleskiego z 15 lipca 1919 r., karty niepaginowane.

³⁸ G. Łukomski, B. Polak, M. Wrzosek, Wrzosek M., *Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920. Działania bojowe. Kalendarium. t. 1 (1 stycznia 1919 – 29 lutego 1920 r.)*, Koszalin 1990, s. 96-101.

Dotychczas wykorzystywana jedynie jako wsparcie dla piechoty Flotylla kontynuowała przede wszystkim działania zwiadowcze³⁹. Odniesione zwycięstwo podniosło morale marynarzy, którzy do chwili bitwy byli biernymi uczestnikami działań bojowych na Froncie Poleskim. Wraz z rozwojem sytuacji na froncie doszło do ponownego użycia flotylli – w boju pod Pietrykowem 17 września 1919 roku⁴⁰.

Na pamiątkę bitwy pod Horodyszczem dzień 3 lipca ustanowiono świętem Flotylli Pińskiej⁴¹. W czasach II Rzeczypospolitej jego obchody miały bardzo uroczysty charakter. Przebieg święta w 1930 roku opisał mat Jan Kurek na łamach „Morza”, miesięcznika wydawanego przez Ligę Morską i Kolonialną: *Dnia 3 lipca br. w rocznicę bitwy pod Horodyszczami odbyła się na Jeziorze Horodyskim uroczystość święta Flotylli Pińskiej. Wczesnym rankiem wyruszył z Pińska statek z gośćmi do Horodyszcza, gdzie o godz. 10.00 rano w miejscowym kościele odprawione zostało uroczyste nabożeństwo. Następnie okręty i kutry Flotylli przedefilowały na jeziorze przed dowódcą Flotylli Pińskiej komandorem por. Witoldem Zajączkowskim. Podczas defilady nad Flotyllą unosiły się hydroplany, które następnie osiadły na jeziorze. O godz. 12.00 odbyło się śniadanie dla marynarzy*⁴². Ten sam autor w kolejnym roku na łamach „Żołnierza Polskiego” o święcie Flotylli Pińskiej napisał: *Wczesnym rankiem 3 VII wypłynęła na jezioro Horodyskie Flotylla Pińska, by obchodzić tu uroczystość swego święta. Okręty stanęły na redzie. Podniesiono „wielką galę” i dziesiątki flag trzepoce za podmuchem wiatru. U stóp wysokiego wybrzeża, obok kościoła O.O. Benedyktynów, zbudowano pomost, do którego dobijają kutry, wysadzając na ląd załogi poszczególnych okrętów. Przed godz. 9-tą ukazała się na widnokregu eskadra wodnoplatawców, zdążająca nad jezioro. Kluczem płynęła w przestworzach, aż wreszcie, niby orzeł na zdobycz, runęła na powierzchnię wody. W kilka chwil potem załogi okrętów weszły w stare mury kościoła po-benedyktynskiego, które, wzniesione w r. 1662, pamiętają świetne czasy przedrozbiorowej Polski. Po nabożeństwie do załóg okrętowych, zgromadzonych przed kościołem, przemówił d-ca Flotylli, przypominając dzień 3 lipca 1919 r., kiedy garstka marynarzy, na trzech byle jak uzbrojonych kutrach, podpływając pod osłoną mgły, zdobywa, mimo silnego ognia, obsadzoną przez przeważające siły bolszewickie miejscowość Horodyszcze, która dzięki swemu położeniu stanowiła ważną pozycję. W warunkach zwykłych był to czyn*

³⁹ W opinii por. mar. Karola Kopca zdobycie Horodyszcza wskazywało na konieczność wzmocnienia i powiększenia Flotylli jako broni nieodzownej na Polesiu. Innego zdania był bezpośredni uczestnik walk Karol Taube, który wskazywał jedynie na prowadzenie akcji wywiadowczych. Por. K. Kopiec, *Urywek historii floty Pińskiej*, „Przegląd Morski” 1929, nr 4, s. 18; K. Taube, O. Żukowski, *Zarys...*, op. cit., s. 10.

⁴⁰ K. Taube, O. Żukowski, *Zarys...*, op. cit., s. 11-13; Por. K. Taube, *Bitwa Flotylli Pińskiej z flotyllą bolszewicką pod Pietrykowem*, „Żołnierz Polski” 1928, nr 3, s. 48-49.

⁴¹ Pierwotnie Flotylla Pińska nieformalnie obchodziła swoje święto 10 lutego – na pamiątkę zaślubin Polski z Morzem Bałtyckim. Ze względu jednak na „niepraktyczną” datę, motywowaną m.in. brakiem obecności wielu oficerów i nieodpowiednią porą roku, staraniem dowódcy Flotylli Pińskiej kmr. W. Zajączkowskiego święto zostało przeniesione na dzień 3 lipca. Zob: CAW I.300.21.268: Departament Spraw Morskich i Kierownictwo Marynarki Wojennej, Odczyty i pogadanki dotyczące zagadnień Marynarki Wojennej, korespondencja Dowódcy Flotylli Pińskiej do Szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej z dn. 4 lutego 1930 r. ws. ustalenia daty Święta Flotylli, karty niepaginowane.

⁴² J. Kurek, *Święto Flotylli Pińskiej*, „Morze” 1930, nr 7, s. 19.

szaleńców, którzy, w niepokażnej liczbie rzucając się na umocnione pozycje bolszewików, postanowili zwyciężyć i zwyciężyli! Po powrocie załóg na okręty, d-ca Flotylli dokonał przeglądu poszczególnych okrętów Flotylli. W tym czasie klucz wodnoplątowców, krążąc nad jeziorem, wykonał szereg pięknych popisów. Po skromnym obiedzie i godzinnym odpoczynku, odkotwiczyły dywizjony Flotylli i kolejno odplynęły do portu wojennego w Pińsku na kilkudniowy postój⁴³.

BIBLIOGRAFIA

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego:

Zespół Akt Personalnych i Odznaczeniowych:

Karol Taube CAW, 2340, 5250 AP.

Karol Taube CAW, I.482.34-2548, VM.

Karol Taube CAW, 125/T-213, KW.

Karol Taube CAW, 09.01.1932, MN.

Olgierd Żukowski CAW, AP 1769/89/6015.

Romuald Gintowt-Dziewałtowski CAW I.481.D.8020.

9 Dywizja Piechoty:

CAW I.313.9.1.

Wojskowe Biuro Historyczne:

CAW I.341.1.231.

CAW I.341.283.

CAW I.341.1.204.

CAW I.301.8.201.

Dowództwo Frontu Poleskiego:

CAW I.310.6.1.

Dowództwo Grupy Poleskiej (gen. A. Listowskiego):

CAW I.312.30.2.

CAW I.312.30.3.

CAW I.312.30.5.

CAW I.312.30.1.

⁴³ J. Kurek, *Flotylla Pińska. Święto*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 32, s. 735.

Departament Spraw Morskich i Kierownictwo Marynarki Wojennej:
CAW I.300.21.268.

Źródła niedrukowane:

Listowski A., *Dziennik 1919-1920*, Biblioteka Czarotoryskich w Krakowie, rkps 11739;

Druki zwarte:

Bartlewicz J., *Flotylla Pińska i jej udział w wojnie polsko-sowieckiej 1918-1920*,
Oświęcim 2013;

Brzychaczek W., *Zarys historii wojennej 35-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1929;

Chlebowski B., Sulimski F., Walewski W., *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego
i innych krajów słowiańskich*, t. 3, Warszawa 1882;

Chwalba A., *Przebrane zwycięstwo. Wojna polsko-bolszewicka 1918-1920*, Wołowiec 2020;

D'Abernon E.V., *Osiemnasta decydująca bitwa w dziejach świata pod Warszawą 1920 r.*,
Warszawa 1932;

Dybkowski S., Różycki M., *Zarys historii wojennej 79-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1928;

Dyskant J. W., *Czarnobyl 1920*, Warszawa 1994;

Dyskant J. W., *Flotylla Rzeczna Marynarki Wojennej 1919-1939*, Warszawa 1994;

Juszkiewicz W., *Zarys historii wojennej 22-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1928;

Karcz J., Kryński W., *Zarys historii wojennej 1-go Pułku Szwoleżerów Józefa Piłsudskiego*,
Warszawa 1931;

Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920, Warszawa 1934;

Łukomski G., Polak B., Wrzosek M., *Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920. Działania
bojowe. Kalendarium. t. 1 (1 stycznia 1919 – 29 lutego 1920 r.)*, Koszalin 1990;

Marczak M., *Przewodnik po Polesiu*, Brześć nad Bugiem 1935;

Niezbrzycki J., *Polesie. Opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*, Warszawa 1930;

Odziemkowski J., *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004;

Piłsudski J., *Rok 1920. Z powodu pracy M. Tuchaczewskiego „Pochód za Wisłę”*,
Warszawa 1924;

Pomarański S., *Pierwsza wojna polska 1918-1920*, Warszawa 1920;

Przybylski A., *Działania wstępne w wojnie polsko-rosyjskiej 1918-1920*, Warszawa 1928;

Przybylski J., *Marynarze w walce o niepodległość Polski 1918-1920*, Warszawa 1999;

Sikorski W., *Polesie jako węzeł strategiczny naszego frontu wschodniego*, Warszawa 1924;

Taube K., *Figle diablika błot pińskich. Ze wspomnień marynarza*, Warszawa 1937;

Taube K., Żukowski O., *Zarys historii flotyll rzecznych*, Warszawa 1931;

Umiastowski R., *Geografia wojenna Rzeczypospolitej Polskiej i ziem ościennych*,
Warszawa 1924;

Umiastowski R., *Terytorjum Polski pod względem wojskowym*, Warszawa 1921;

Winogrodzki G., *Polesie. Szkic krajoznawczo-historyczny*, Lubieszów 1937;

Wroczyński J., *Zarys historii wojennej 34-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1929.

Druki ciągłe:

- Bartlewicz J., *Doświadczenia flotylli pińskiej w wojnie polsko-sowieckiej*, „Bellona” 1929, t. 34, s. 295-301;
- Boreyko J., *Flotyllę Rzeczne*, „Morze” 1926, nr 1, s. 10;
- Boreyko J., *Pierwsze statki wojenne zbudowane w Polsce*, „Morze” 1926, nr 12, s. 16;
- Kopiec K., *Urywek historii Floty Pińskiej*, „Przegląd Morski” 1929, nr 4, s. 18-25;
- Kurek J., *Flotylla Pińska. Święto*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 32, s. 735;
- Kurek J., *Święto Flotylli Pińskiej*, „Morze” 1930, nr 7, s. 19;
- Reyman R., *Znaczenie flotylli monitorów rzecznych jako jednostki taktycznej i operacyjnej*, „Bellona” 1927, t. 28, s. 346-348;
- Staniewicz J., *Marynarka wojenna w pierwszych latach istnienia Polski Odrodzonej*, „Przegląd Morski” 1928, nr 14, s. 116-128;
- Taube K., *Boje Flotylli Pińskiej na Prypeci*, „Morze” 1930, nr 10, s. 6-9;
- Taube K., *Bitwa Flotylli Pińskiej z flotyllą bolszewicką pod Petrykowem*, „Żołnierz Polski” 1928, nr 3, s. 48-49;
- Taube K., *Jak to było pod Horodyszczem*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 27, s. 626;
- Taube K., *Z walk naszej Flotylli Pińskiej*, „Żołnierz Polski” 1927, nr 41, s. 798;
- Wieczorkiewicz S., *Na święto 20-lecia Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1939, nr 27, s. 867;
- Wieczorkiewicz S., *Udział marynarzy w walkach o niepodległość*, „Wiarus” 1939, nr 7, s. 198;
- Zajączkowski W., *Flotyllę rzeczne*, „Bellona” 1927, t. 27, s. 279-285.